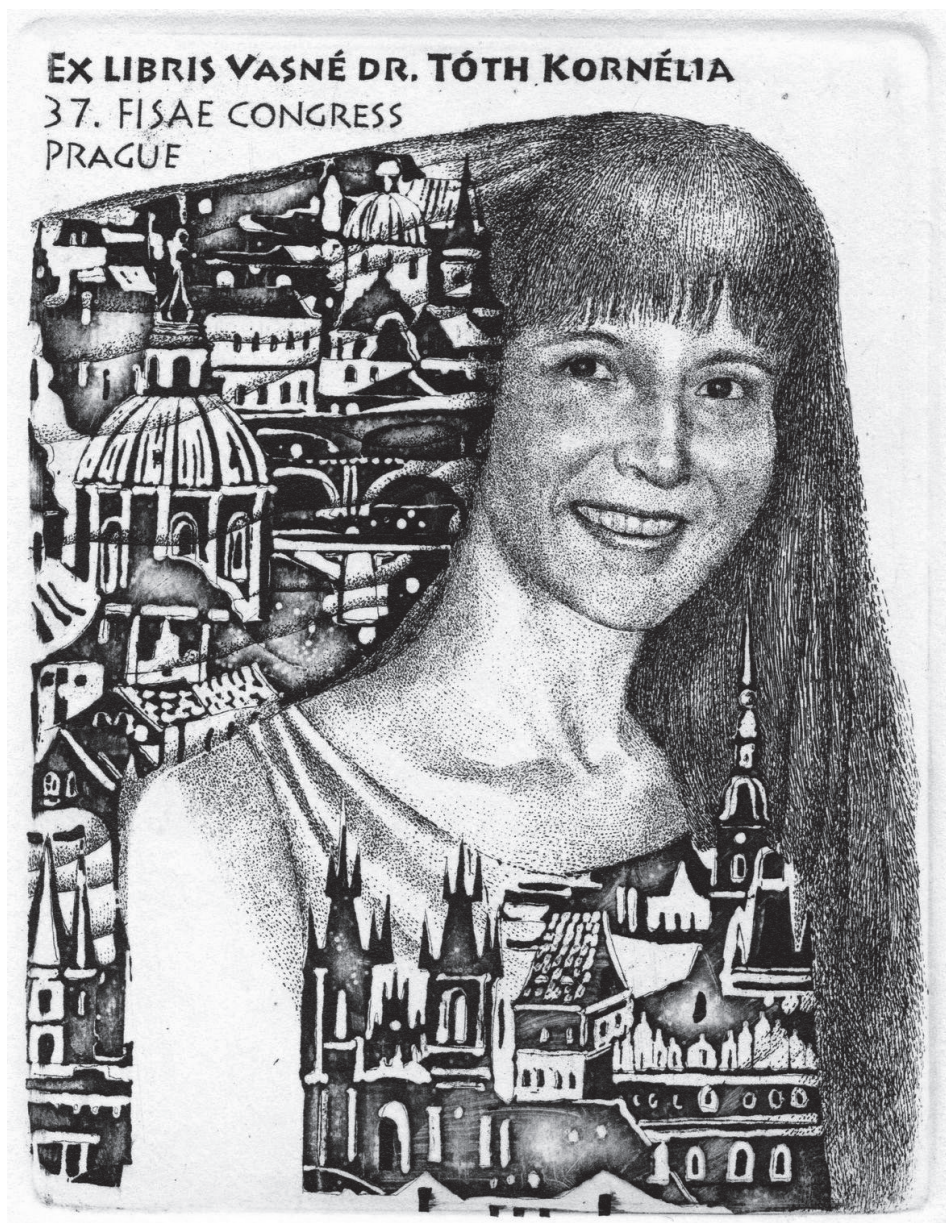

FIGYELŐ

Gyűjtés – hobbi – ex libris: Vasné dr. Tóth Kornélia kiállítása. Használati igény hívta életre az első ex libriseket, elterjedésük pedig magával hozta elsődleges szerepük (a tulajdonjelölés) mellett grafikai világuk kiszélesedését. Szellemi tulajdont jelölnek, de nem az alkotó, hanem a készítettő oldaláról. Az ex libris tulajdonképpen alkalmi nyomtatvány, amely saját műfajából akkor lép ki, amikor elveszti eredeti rendeltetését, s nem könyvek tábláin, hanem gyűjtemények felépítőjeként őrzik, sokadmagával. Sőt, funkciót is válthat: címzettje eleve nem tulajdonjegyként, hanem egy bővülő grafikai kollekció darabjaként tekinthet rá. Rokonságban áll levélpapírok első oldalainak domborított vagy nyomtatott családfáival, monogramjaival, üzeneteivel, amelyek a levélíró, a levélpapír birtokosát azonosítják. Ahogy az előbbin a grafika, utóbbin a szövegek egészen személyesek is lehetnek. Jászai Mari például többféle, rendelése szerint készített levélpapírt használt, az egyiken a megszólítások feletti részen egy ovális alakba rendezett öv látható, evvel a felirattal: „Leszsz még rosszabbul is!”

Vasné Tóth Kornélia művelődéstörténész, ex libris szakíró új kiállítása válogatás saját gyűjteményéből, mintegy 360 kisgrafika bemutatásával. A tárlat 2025. január 22-én, a magyar kultúra napján nyílt meg Budapesten, a H13 Kulturális Központban, majd az év során más városokban is látogatható lesz. A tematikusan összeállított tablók igen változatos anyagot tartalmaznak. Kiragadva néhány témát: történelmi alakok, irodalmi alkotók, FISAE-kongresszusok és évfordulók, művelődési intézmények, könyvtárak, könyv- és állatábrázolások, az olvasás és a nyomdászat képei, in memoriam és hommage-lapok láthatók többek között a falakon.

A kiállított ex librisek címzettjei magánszemélyek vagy intézmények, s első funkciójuk – vagyis a könyvtáblán megörökített tulajdon és tulajdonosi összetartozás – mellett, mint egy gyűjtemény részei, erőteljesen fordulnak a nyilvánosság felé. Ezért nyugodtan lehet úgy is tekinteni rájuk, mint grafikai lapokra, s az általuk tükrözött látvánnyal szembesülni. Az első benyomás az igen változatos képi világ időbeli elhelyezését segíti: az időben távolabbiak némelyikén Buday György, Molnár C. Pál hatása érződik, illetve a múlt század hatvanas–nyolcvanas éveinek képzőművészeti vizualitásának jellegzetes elemei jelennek meg, többek között például Gácsi Mihály formavilágának hatása figyelhető meg Komáromi Imre 1974-es újévi lapján, melynek alkotója a ceglédi Nagy László Lázár. (A címfestőként dolgozó Komáromiról szócikk olvasható a kiállító *Múltunk neves ex libris gyűjtői* című, 2019-ben megjelent életrajzgyűjteményében.) Az ex librisek képi ábrázolásmódjukat, kidolgozottságukat tekintve sokfélék, a kis méret adta lehetőségek miatt más módon ítéltetők meg, mint például egy nagy méretű festmény vagy grafika, keletkezésük stílusjegyei ettől még megállapíthatók. Ahogyan például az ábrázolt tárgyi rekvizitumok is, amelyek a fél- és közelmúlt évtizedeit azonosítják, a Don-kanyart is megjáró katonák sisakjától a sokáig kikerülhetetlen ötágú csillagig. Az emléklapfunkció, vagy az ajándékozás gesztusát is magába foglaló jelleg előtérbe kerülését mutatja az az ex libris is, amelyről a gyűjtemény tulajdonosa mosolyog az érdeklődőre (Safiya Piskun alkotása); hasonló, élő személy portréját is tartalmazó lapok láthatók még a tablókon.

1. ábra. Safiya Piskun grafikája

A sakk világa és kellékei, a fekete-fehér négyzetekből álló játéktábla hálás témája az ex librisnek. „Figyelve áll őrt a sok tarka báb” – szinte hallja a kiállítás vendége Kosztolányit. Az itt látható darabok kivétel nélkül Gulyás Mihály számára készültek, az ő életrajza is az említett lexikonban olvasható.

A saktábla mellett a csikó, a futó és a bástya jelenik meg legtöbbször a grafikákon, mindegyik egy-egy jelkép. Érdekes, elgondolkoztató az a rajz, amely a *Dr. Gulyás Mihály játszmája* címet viseli: az előtérben páncélba, címeres pajzsba öltözött vitéz, az erő megtestesítője, mögötte egy koronát tartó kéz: vajon a fejére teszi-e a koronát, vagy mindent lesöpör a tábláról?

Kedvesek a *Könyv- és állatábrázolás* tabló könyvjegyei: Galambos Ferenc galambjai, Varnyú György ironikus-felvállalt varjúja, dr. Iván László Aszklépiosz-pálcával kombinált baglya, amelynek csodálkozó-kételkedő pillantása a pszichiátria rejtelmeibe vész, vagy Nagy Dezső szomjas Pegazusa, dr. Demeter Ungváry Julianna pillangója, Horváth András pulija. Másik tablókon Szigeti István pápaszemes szarkája érmekkel körülveve, vagy a Margitszigeti Kisállatkert pompás fácánja látható.

Fantáziamozgatók a *Don Quijote*-tabló ex librisei, valamennyi Nagy László Lázár grafikája.

2. ábra. Nagy László Lázár grafikája

Róla a kiállító 2018-ban katalógussal kombinált ismertetőt is írt. A sakk mint motívum itt is fellelhető, nagyon szellemes a sakkozó búsképű lovag Körösi Ilona ex librisén, kilépve szerepéből, belépve a játék világába. Formavilága következtében képzőművészeti allúziót alkalmaz a Roland Rovedának címzett, Don Quijotét csónakban ábrázoló grafika: John William Waterhouse *The Lady of Shalott* című, 1888-ban készült festményét idézi. A tematikus hasonlóságot erősíti a közös üzenet is: ahogy Don Quijote vállalja személyiségét és kiáll saját magáért, úgy vállalják magukat az angol festő nőalakjai is – még akkor is, ha személyiségük, viselkedésük megütöztetés, vagy az ismeretlentől való félelmet válthatják ki némely szemlélőből.

Jogászok, színészek, tanárok, könyvtárosok az egyik *Foglalkozás* tematikájú tabló címettjei. Az első csoport grafikáinak elkerülhetetlen attribútuma a mérleg, a paragrafusjel és ezekből fakadóan a szabályozott rajz. A színész ex librisek között található az E. M. Bauernek készült több színnyomású, rokokó jelenetekre emlékeztető kisgrafika; a tanárság és a könyvtárasság tárgyi világába pedig mi más tartozhatna, mint a könyv vagy a katedra.

Az évfordulós ex librisek többsége a kiállítónak dedikált, akit elsődlegesen az irodalmi-történelmi témák érdekelnek. Írók-költők: Jókai Mór, Ady Endre, József Attila, Móra Ferenc és mások. Történelmi alakok: II. Rákóczi Ferenc, Széchenyi István, Klapka György, Kossuth Lajos, a régebbi korok hőseiről nem is beszélve. Többnyire marcona, bajszos férfiak, ahogy a kor, amelyben éltek, megkívánta. De talán mégis két, nem arcképeket ábrázoló grafika a legkellemesebb látvány – egyfelől az Arany János születésének kétszázadik, másfelől a Weöres Sándor születésének századik évfordulójára készültek; mindkettő lényegi dolgot vesz észre az életművekből: az első a valóságközeli, a második a valóságon túllépő alkotásokat (az *Ágnes asszony* című balladára, illetve *A Tündér* című műre utalóan).

Az intézményi tablók egyikén, Fery Antal grafikus könyvtárak részére szóló lapjain, a férfi-ábrázolások mellett megtalálható Batsányi Jánosné Baumberg Gabriella portréja – egyedülként képviselve e kategóriában a női nemet.

A könyvtárak ex libriseinek helyet adó többi tabló egyikén találkozhatunk az OSZK Irodalomtudományi Olvasótermének könyveibe készült ex librisszel. Dekorativitásában kiemelhető a Heves Megyei Könyvtár (Eger) lapja, és a Hajdúnánási Városi Könyvtár tiszta rajzú könyvjegye. És jól mutatnak a Devecseri Nagyközségi Könyvtár, valamint a Debreceni SZMT Központi Könyvtár ex librisei, részben az utóbbi formabontó grafikai megoldása, részben az előbbi, Nagy László költő motívumaira épülő, tematikai gazdagsága miatt.

Végezetül az ex librisek alkotói kapcsán elmondható, hogy a tárlat a 20–21. század számos jeles grafikusát vonultatja fel (a nevük a tablók alján olvasható), a magyarok mellett több külföldi alkotó is képviselteti magát.

A magyar kultúra napja alkalmából bemutatott kiállítás méltó betekintést ad kultúrkincsünk e kevésbé ismert dokumentumai, a modern kori ex librisek változatos világába. Kornélia, aki szakírói munkásságáért, a műfaj népszerűsítése terén végzett sokirányú tevékenységéért 2024-ben Németországban átvehette a Walter von Zur Westen-érmet, a készített ex librisekkel és e tárlattal is hozzájárult a műfaj fennmaradásához és terjesztéséhez.

Hivatkozott irodalom

VASNÉ TÓTH Kornélia, *Múltunk neves ex libris gyűjtői*, Bp., Kisgrafika Barátok Köre Grafikagyűjtő és Művelődési Egyesület, 2019.

BUDA ATTILA